

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Рэктар

Установы адукацыі «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт імя Еўфрасінні Полацкай»

Ю.Я. Раманоўскі
« _____ » _____ 2023 г.

ВОДЗЫЎ

апаніруючай арганізацыі
Установы адукацыі «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт імя Еўфрасінні Полацкай»
на дысертацыю Шаўчэнка Яны Сяргееўны
«Народныя веды пра дзікарослыя расліны ў традыцыях беларусаў (канец XIX – пачатак XXI ст.)»,
прадстаўленую на саісканне вучонай ступені
кандыдата гістарычных навук
па спецыяльнасці 07.00.07 – этнаграфія, этналогія і антрапалогія

Дысертацыя Я. С. Шаўчэнка прысвечана вывучэнню народных ведаў беларусаў пра дзікарослыя расліны, іх месца ў матэрыяльнай культуры, сферы іх штодзённага побытавага выкарыстання; значэнні дзікарослага расліннага свету ў духоўнай культуры беларусаў у межах каляндарнай і сямейнай абраднасці; ролі ведаў пра дзікарослыя расліны ў сучасных этнакультурных працэсах, іх значэнні ў сучасным інфарматызаваным і глабалізаваным грамадстве. Важнасць вывучэння народных ведаў беларусаў, звязаных з дзікарослымі раслінамі, абумоўлена спецыфікай прыродна-кліматыхных умоў. Тэрыторыя Беларусі характарызуецца наяўнасцю велізарных лясных масіваў, што спрыяла выкарыстанню дзікарослых раслін у вялікіх маштабах у штодзённым жыцці, а таксама ў абрадах каляндарнага і сямейнага цыкла.

1. Адпаведнасць зместу дысертацыі заяўленай спецыяльнасці і галіне навукі

Дысертацыя Я.С. Шаўчэнка «Народныя веды пра дзікарослыя расліны ў традыцыях беларусаў (канец XIX – пачатак XXI ст.)», з'яўляецца этналагічным даследаваннем і адпавядае спецыяльнасці 07.00.07 – этнаграфія, этналогія і антрапалогія, па якой яна прадстаўлена да абароны, а таксама галіне – гістарычныя навукі (адпаведна пашпарту дадзенай спецыяльнасці, зацверджанаму Загадам ВАК Рэспублікі Беларусь ад 18 снежня 2017 г. № 292). Змест дысертацыі знаходзіцца ў рэчышчы сучаснай этналагічнай навукі і адпавядае напрамку гістарычных навук.

2. Навуковы ўклад саіскальніка ў вырашэнне навуковай задачы з ацэнкай яго значнасці

Дысертацыя Я.С. Шаўчэнка ўяўляе сабой самастойнае навуковае даследаванне, у якім упершыню праведзена выяўленне заканамернасцей развіцця народных ведаў беларусаў пра дзікарослыя расліны з канца XIX – да сучаснага перыяду. Зроблены комплексны аналіз народных ведаў пра дзікарослыя расліны ў матэрыяльнай і духоўнай культуры беларусаў. Выкарыстана шырокая міждысцыплінарная база крыніц: этналогіі, гісторыі, фалькларыстыкі, лінгвістыкі, этнабатанікі, батанікі, этнаэкалогіі. Упершыню ў айчыннай этналогіі вызначаны лакальныя асаблівасці, асноўныя заканамернасці трансфармацыі народных ведаў беларусаў пра дзікарослыя расліны канца XIX – пачатку XXI ст., зроблена перыядызацыя дадзеных заканамернасцей.

Дысертацыя Я.С. Шаўчэнка з’яўляецца значным укладам у беларускую этналогію. У рабоце выкарыстаны сучасныя тэарэтычныя і метадалагічныя падыходы этналагічнай навукі, што дазволіла паспяхова вырашыць пастаўленыя даследчыкам задачы. Акрамя таго, выкарыстаныя ў рабоце матэрыялы палявых этнаграфічных даследаванняў аўтара з’яўляюцца каштоўнымі для ўстаноў, спецыялістаў, якія займаюцца вывучэннем традыцыйнай духоўнай культуры беларусаў.

У першай главе саіскальнікам на высокім навуковым узроўні прааналізавана гістарыяграфія праблемы, ахарактарызаваны крыніцы даследавання і метады. У першым раздзеле другой главы на падставе аналізу шматлікіх крыніц аўтар выяўляе і аналізуе традыцыі ўжывання дзікарослых раслін у штодзённым побыце беларусаў. Саіскальнік аргументавана даказаў, што ў матэрыяльнай побытавай культуры цэнтральнае месца маюць традыцыі ўжывання расліннай сыравіны ў наступных праяўленнях: у дойлідстве і цяслярстве для вырабу мэблі і прадметаў хатняга ўжытку, плеченых вырабаў; назапашванне расліннай сыравіны для прыгатавання і захавання ежы, вырабу фарбавальнікаў; у народнай кулінарыі ў якасці дадаткаў і прыпраў у прыгатаванні страваў, для кансервацыі прадуктаў. У другім падраздзеле другой главы дысертант асноўную ўвагу надае даследаванню традыцый выкарыстання дзікарослых раслін у якасці лекавых сродкаў. Аргументавана вылучаны як агульнабеларускія традыцыі, так і іх лакальныя праяўленні. У трэцяй главе на падставе істотнага крыніцазнаўчага комплексу аналізуюцца веды пра дзікарослыя расліны ў каляндарнай і сямейнай абраднасці беларусаў. А ў трэцяй главе саіскальнік выявіў заканамернасці функцыянавання народных ведаў беларусаў пра дзікарослыя расліны на сучасным этапе. Слушнымі з’яўляюцца высновы аўтара, што ў наш час веды пра дзікарослыя расліны свет выступаюць важным фактарам

кансалідацыі грамадства і садзейнічаюць умацаванню этнічнай самасвядомасці.

3. Заўвагі па дысертацыі і аўтарэфераце

Разам з тым, варта выказаць шэраг заўваг па змесце дысертацыі.

Па-першае, цяжка пагадзіцца з аўтарам дысертацыі ў аднясенні такога феномену як народная медыцына выключна да матэрыяльнай культуры. Так, у главе 2, прысвечанай разгляду дзікарослых раслін у матэрыяльнай культуры саіскальнік вылучае асобны раздзел “Веды пра дзікарослыя расліны ў народнай медыцыне”. Улічваючы той факт, што феномен народнай медыцыны ўключае не толькі фітатэрапію, але і смвалічныя спосабы лячэння, дзе дзікарослыя расліны таксама выкарыстоўваліся, то такое аднясенне яшчэ больш выклікае пытанне. У самім жа даследаванні аднясенне народнай медыцыны да толькі да з’яў матэрыяльнай культуры ніяк не патлумачана.

Па-другое, трэцяя глава аўтара прысвечана разгляду дзікарослых раслін у духоўнай культуры беларусаў. Але ў ёй разглядаюцца толькі выкарыстанне дзікарослых раслін у каляндарнай і сямейнай абраднасці. Незразумела, чаму саіскальнік не разглядае іншыя феномены духоўнай культуры і ўключэнне ў іх ведаў аб дзікарослых раслінах. Нават аказіянальныя абрады ў дысертацыі засталіся па-за ўвагай.

Па-трэцяе, чацвёртая глава мае назву “Веды пра дзікарослыя расліны ў этнакультурных працэсах Рэспублікі Беларусь”. На нашу думку, яе назва некарэктная. Найперш, не пазначаны храналагічныя межы працякання этнакультурных працэсаў. Зыходзячы з назвы дысертацыі, яны мусяць ахопліваць перыяд з канца XIX па пачатак XXI ст. Аднак у главе амаль поўнасьцю адсутнічае матэрыял, які храналагічна адносіцца да перыяда з канца XIX па сярэдзіну XX ст. Акрамя таго, аўтар вызначае ў якасці аб’екта дысертацыі беларускі этнас. Але ў назве главы фігуруе ўся Рэспубліка Беларусь. Улічваючы той факт, што насельніцтва Беларусі на працягу ўсяго перыяда даследавання складалася не толькі з беларусаў, але і з іншых этнічных груп (рускіх, палякаў, яўрэяў, украінцаў, літоўцаў, латышоў, татараў і інш.), варта было б усё ж скарэктаваць назву главы.

Па-чацвёртае, шэраг пытанняў выклікаюць матэрыялы і высновы аўтара адносна ўключанасці дзікарослых раслін у структуру пахавальна-памінальнай абраднасці. У тэксце трэцяй главы выкарыстанне дзікарослых раслін у пахавальных і памінальных абрадах разгледжана даволі сцісла. Амаль не разгледжана выкарыстанне дзікарослых раслін у комплексе індывідуальных памінак і Прыкладзінаў. Некаторыя прынцыповыя моманты ў тэксце работы апушчаны. Так, у пахавальным абрадзе выкарыстанне дзікарослых раслін пачыналася з этапу абкурвання нябожчыка адразу пасля смерці (а не з этапу абмывання). Даволі сур’ёзныя пытанні існуюць да

матэрыялаў П.Шпілеўскага, якія аўтар выкарыстала для характарыстыкі выбара асартыменту траў пры абмыванні нябожчыка. Улічваючы сумненні сучасных даследчыкаў адносна даставернасці звестак у этнаграфічных працах П. Шпілеўскага, усё ж варта было б праілюстраваць высновы аўтара матэрыяламі і іншых этнографічных прац XIX ст. Да таго ж, этнаграфічныя матэрыялы, апублікаваныя П. Шпілеўскім, датычацца перыяда сярэдзіны XIX ст., а не канца XIX, як гэта ўказана саіскальнікам на с. 86.

Па-пятае, у працы ўтрымліваюцца некаторыя недакладнасці. Так, напрыклад у тэксце дысертацыі (с.22-23) і ў спісе крыніц саіскальнік указвае матэрыялы Архіва гісторыка-філалагічнага факультэта Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта. Аднак такога архіва ўжо даволі даўно няма. Ён носіць назву “Фальклорны архіў Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Еўфрасінні Полацкай”. А на с. 112 указана старая назва “Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт”, а трэба “Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт Еўфрасінні Полацкай”.

Па-шостае, некаторыя спасылкі ў тэксце работы аформлены некарэктна. Так, на с. 45 у першым сказе маецца спасылка на працу Гамкрэлідзэ Т.В., аднак без пазначэння старонкі. На той жа старонцы ўказаны спасылкі на працы Агапкінай Т.А., Казаковай І.В., Валодзінай Т.В., аднак таксама без указання канкрэтнай старонкі, адкуль быў узяты матэрыял.

4. Канкрэтныя навуковыя вынікі (з указаннем іх навізны і практычнай значнасці), за якія саіскальніку можа быць прысуджана навуковая ступень

У адпаведнасці з патрабаваннямі, прад’яўляемымі да дысертацый (глава 3, пункты 19, 20 «Палажэння аб прысуджэнні вучоных ступеняў і прысваенні вучоных званняў у Рэспубліцы Беларусь», зацверджанага Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 17 лістапада 2004 г.), дысертацыя Я.С. Шаўчэнка адпавядае патрабаванням ВАК Рэспублікі Беларусь, што прад’яўляюцца да дысертацыйных работ на саісканне вучонай ступені кандыдата гістарычных навук. Ёсць падставы сцвярджаць, што па выніках выканання кваліфікацыйнай работы Я.С. Шаўчэнка заслугоўвае прысуджэння вучонай ступені кандыдата гістарычных навук па спецыяльнасці 07.00.07 – этнаграфія, этналогія і антрапалогія за:

- выяўленне заканамернасцей развіцця народных ведаў беларусаў аб дзікарослых раслінах у матэрыяльнай культуры канца XIX – пачатку XXI ст.;
- вызначэнне рэгіянальных асаблівасцей і заканамернасцей развіцця традыцыі выкарыстання дзікарослых раслін у духоўнай культуры беларусаў у азначаны перыяд;
- вылучэнне перыядызацыі асноўных заканамернасцей трансфармацыі народных ведаў пра дзікарослыя расліны ў канцы XIX – пачатку XXI ст.

- вызначэнне ролі ведаў аб дзікарослых раслінах як інструмента кансалідацыі беларускага грамадства і рэпрэзентацыі беларускай культуры ў ходзе працякання сучасных этнакультурных працэсаў.

5. Адпаведнасць навуковай кваліфікацыі саіскальніка вучонай ступені, на якую ён прэтэндуе

Аналіз дысертацыі Я.С. Шаўчэнка «Народныя веды пра дзікарослыя расліны ў традыцыях беларусаў (канец XIX – пачатак XXI ст.)», прадстаўленай на атрыманне вучонай ступені кандыдата гістарычных навук, дазваляе выказаць меркаванне аб яе адпаведнасці патрабаванням, якія прад'яўляюцца да кваліфікацыйнай работы па спецыяльнасці 07.00.07 – этнаграфія, этналогія і антрапалогія.

Аб навуковай кваліфікацыі дысертанта сведчаць апрабаваныя і апублікаваныя вынікі даследавання ў 21 аўтарскай публікацыі. Дысертацыя аформлена ў адпаведнасці з Інструкцыяй ВАК ад 28 лютага 2014 г.

Прадстаўленая дысертацыя з'яўляецца самастойным арыгінальным даследаваннем, у якім упершыню ў беларускай этналагічнай навуцы раскрыта важная як у тэарэтычным, так і ў практычным аспектах тэма. Работа выканана кваліфікавана, на належным навуковым узроўні, мае арганізаваную структуру, навуковы стыль выкладання матэрыялу. Высокі ўзровень праведзенага даследавання і атрыманых вынікаў сведчыць аб тым, што навуковая кваліфікацыя Я.С. Шаўчэнка адпавядае навуковай ступені кандыдата гістарычных навук па спецыяльнасці 07.00.07 – этнаграфія, этналогія і антрапалогія.

6. Рэкамендацыі па практычным выкарыстанні вынікаў

Практычная значнасць даследавання Я.С. Шаўчэнка заключаецца ў магчымасці выкарыстання вынікаў даследавання ў вучэбнай дзейнасці ВНУ: для падрыхтоўкі лекцый па этналагічных дысцыплінах. Вынікі і матэрыялы дысертацыі могуць быць выкарыстаны пры напісанні абагульняючых навуковых прац аб беларускім этнасе, адпаведных раздзелаў падручнікаў па этналогіі Беларусі.

Вынікі даследавання могуць быць выкарыстаны для распрацоўкі новых напрамкаў развіцця айчыннага экалагічнага турызму (стварэнне новых экалагічных маршрутаў), а таксама ў эканамічнай сферы з мэтай папулярызацыі беларускай культурнай спадчыны (раслінных брэндаў і лагатыпаў) на міжнародным узроўні.

Экспертнае заключэнне падрыхтавана кандыдатам гістарычных навук, Аўсейчыкам Уладзімірам Яўгенавічам.

Водзюў на дысертацыю згодна з загадам рэктара Установы адукацыі «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт імя Еўфрасінні Полацкай» №733 ад

27.11.2023 і даклад саіскальніка абмеркаваны на пасяджэнні праблемнага савета па гістарычных навукх Установы адукацыі «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт імя Еўфрасінні Полацкай» 04.12.2023 (пр. № 1).

Саіскальнік навуковай ступені Я.С. Шаўчэнка выступіла на пасяджэнні Праблемнага савета па гістарычных навукх з дакладам па дысертацыі. Ёй было зададзена 9 пытанняў, на якія дысертант дала адказы.

На пасяджэнні прысутнічалі: 11 кандыдатаў навук.

Вынікі галасавання па зацвярджэнні водзыва апаніруючай арганізацыі на дысертацыю Я.С. Шаўчэнка «Народныя веды пра дзікарослыя расліны ў традыцыях беларусаў (канец XIX – пачатак XXI ст.)», прадстаўленую да абароны на атрыманне вучонай ступені кандыдата гістарычных навук па спецыяльнасці 07.00.07 – этнаграфія, этналогія і антрапалогія.

«ЗА» – 11;
«СУПРАЦЬ» – 0;
«УСТРЫМАЛІСЯ» – 0.

Вынікі галасавання па рэкамендацыі дысертацыі да абароны на атрыманне вучонай ступені кандыдата гістарычных навук па спецыяльнасці 07.00.07 – этнаграфія, этналогія і антрапалогія.

«ЗА» – 11;
«СУПРАЦЬ» – 0;
«УСТРЫМАЛІСЯ» – 0.

Старшыня
праблемнага савета па гістарычных навукх
кандыдат гістарычных навук, дацэнт

А.І. Корсак

Эксперт па дысертацыі
кандыдат гістарычных навук

У.Я. Аўсейчык

Вучоны сакратар
праблемнага савета па гістарычных навукх
кандыдат гістарычных навук

А.В. Сумко